

sívít, mégse
tudja, most akkor fáj-e,
vagy szökik a
lyukon az ájer.

MEGFOGNI ÉS ELENGEDNI

Megfogni és elengedni.
Örülni annak, ami nincs.
Nézni, hogy tündököl.
Ajtótalan kilincs.

Sehová se menni el,
nem maradni sehol.
Ugyanazzal a mozdulattal
ellők és átkarol.

Odabújni, ha fagy,
érezni, ahogy cirkulál,
mint meleg víz a csövekben,
az, amit nem talál.

Takács Zsuzsa

EGY MÁSIK KEZDÉS

Tizenhat éves korom táján rémülten vettem észre, valahányszor tükörbe néztem, hogy ahelyett, hogy napról napra szebb lennék, mint osztálytársnőim, egyre csúnyább és öregebb vagyok. Pontosan a fordítottja esett meg velem, mint legkedvesebb olvasmányom főhősével, akinek arcán az idő és gonosztettei nem hagytak nyomot, képmása vénült csak. Megkötöttem én is – gondolatban – szerződésemet az ördöggel; boldogságomért cserébe azt kértem, hogy világhírű zongorista legyek. Rengeteg zenét hallgattam ócska lemezjátszónkon, az önmagukba zárt Schubert-dallamok és a belőlük kinőtt zongoradarabok betege voltam, hosszú és fájdalmas himnuszommá vált *A halál és a lányka*. Az iskolában jó eredményt értem el, a kortalan és nem nélküli lény, akinek tekintetem magam, anyám szeme fénye; akinek életre szóló tanulsággal szolgált nő-

vére sorsa: a titokban lezajlott szülés, a megbélyegzéssel felérő bejegyzés a személyi igazolványba, a sokgyerekes nagynéninél unokatestvérként számon tartott csecsemő. Anyám a hivatal után krumplit válogatott egy közeli bérház pincéjében a gyerekeiket szintén férjük távollétében nevelő többi asszonnal együtt. Nem volt különösebben boldogtalan, környezetünkben minden család szerencsétlen volt, többnyire az apák hiányoztak. A miénket szabotázssal vádolták meg az egyik első gazdasági per idején, és évek óta nem volt már hír felőle. Én viszont zongoráztam és németül tanultam egy éppen portási állást betöltő tanárnőnél. Hetente kétszer kaptattam fel hozzá az Orbánhegyi úton, ezerszer elgondoltam, vele kellene élnem, a Tauchnitz kiadású gót betűs könyveket bogarászva, vagy négykezeset játszva az estébe hajló délutánokon. Sznob vagy, kislány, mondta a tanárnőm, de tetszett neki, hogy *allénak* hívom a házukhoz vezető fasort és *eroberrungnak* a hódítást, amivel megnyertem szomszédai rokonszenvét. Tanárnőm lakásához tartozott egy kicsi kert is, hurok alakú ösvény vezetett ajtajától egy lehunyt szemű mellszoborig, és kanyarodott vissza a bejáratig. Ez a kis szakasz valósággal zarándokutammá vált. A fehér, női mészke fejhez közeledve biztató hullámok sodrába kerültem, és gyöngédség ejtett rabul. Kézfejemmel végigsimítottam arcát, olyan volt, mint egy csonthéjába zárt hatalmas fél dió. Úgy éreztem, hogy ő, mozdulatlan szemlélője életemnek, sorsával arra int, hogy éljek végtelen szabadsággal. És valóban, azokban az években, amikor éjszakánként bárkihez becsöngethettek, hogy elvigyék, és elkaphattak bárkit az utcán, ha egy háborodott vádaskodni kezdett ellene, én ártatlan iskoláslány-külsőm védelmében bántatlan jártam-keltem a városban, még időmmel sem kellett elszámolnom senkinek.

Túl nagy arcom közönyösen fordult a világ dolgai felé, vékony szálú hajamat magam nyirbáltam összevissza, a nővéremtől örökölt cipőkben lomhán, fáradtan mozogtam. Volt azonban valami megnevezhetetlen képességem. Anélkül, hogy akár a kisujjamat mozdítanom kellett volna, tiszteletet váltottam ki a többiekből. Osztályfőnöknőm azt mondta, hogy a gondolkodásom „rendkívül autonóm”. Kék köpenyemen láthatatlan kitüntetésként viseltem ezt a dicséretet, bár látszólag közönyösen fogadtam minősítését. A tanárok csak akkor szólítottak fel, ha magam jelentkeztem, és nem torolták meg, ha órájukon szokásom szerint a következő óra írásbeli feladatait készítettem, vagy elmélyülten tanulmányoztam kottáimat. Mindenki tudta, hogy a Zeneművészetire készülök, hagytak hát békén. Az sem lehetetlen, hogy anyám fedte fel családi életünk épp aktuális szégyenét, de nem szerettem erre az eshetőségre gondolni. Az osztálytársaimnak viszont aligha szólhatott, tudtam mégis, ha bármelyikükkel barátkozni akarnék, boldogan egyezne bele. Volt is egy karcsú, szőke lány előttem. Bár a legjobb tanulók közé tartozott, nem volt túl okos, csak a szülei kedvében akart járni ezzel, az anyja szívbeteg volt. Harmadikban azonban történt vele valami, és akkor rájöttem, hogy ő az egyetlen, akivel sorsközösséget érzek. Az ő kételyei sem politikai jellegűek voltak, az apja történész lévén időben felvilágosította a részletekről, május elsején éppúgy kivonult, mint én is. A nyelvbe vetett bizalma rendült meg, mint mondta. Nem akart úgy beszélni, ahogyan a tanáraink és tankönyveink beszéltek, rokon szavakat keresett, nem létező fordulatokat talált ki, és füzetéi üresen adta vissza dolgozatírás után. Félév végén kiderült, hogy teljesítménye két tárgyból is értékelhetetlen. Kudarcától egy tüdőgyulladás mentette meg, amit tébécének hittek, és felküldték a szabadság-hegyi szanatóriumba.

Elszorult a torkom, amikor szeptemberben megláttam újra. Akárha szobrom öltötte volna magára egy élő színeit. Van a kamasz lányok életének egy soha vissza nem térő

pillanata, amikor teljes szépségük birtokába kerülve megsebzik azt, aki rájuk tekint, mondta a tanárnőm. A nap kiszívta a haját, világoskék ruhában állt előttem, a bőre, mint a világos bőrűeké általában, aranybarnára sült. Esetlennek és öregnek éreztem magam mellette. A lépcsőház homályába lépve, már az iskolaépületben, kék blúzára hajoltam, és megcsókoltam a szívét. A mozdulat kétértelműségétől megrettenve néztem föl rá, de úgy tett, mintha nem vett volna észre semmit. Ennyire öntelt – gondoltam –, vagy ennyire jól nevelt? Gyűlöletet éreztem szabályos családja iránt. A következő órák a zuhanás órái voltak. Hogy véget ért egy út, és előlről kell kezdenem egy másikat, világossá vált számomra. Az volt az érzésem, hogy ha még azon a délelőttön nem döntök, már késő lesz. Imádkoztam egy istenhez, akiben nem hiszek, hogy bocsásson árvizet ránk, és mossa el nyomaimat. Addigi elbizakodottságom egy csapásra eltűnt. Hogy csak magamra számíthatok, jelentés nélkülivé vált. Teljesen értelmetlené az a szó, hogy magam. Kongó, üres hordó voltam, amelyet fölfelé rugdosok egy rámpán, ahelyett, hogy hagynám, hogy amit mindig is akart: a nehézkedés törvényének engedve lefelé zuhanjon és elcsattanjon a betonon. Hogy művész legyek, és kifejezzem a bennem túlaradó gazdagságot? A padomra szegezett szemmel ültem, hogy ne kelljen látnom az előttem ülő nyakszirtjét, haját és blúzának kék szegélyét. Azt mondják, van Amerikának olyan állama, ahol átmenet nélkül következik a nyárra tél, az ősz mindössze egyetlen délután. Ilyen hirtelenséggel döntöttem el én is, hogy férjet, családot, szabályos polgári életet akarok, és nemet mondok a zenére.

Nem kellett sokáig várnom. Október végén már nem volt tanítás. November negyedike után még immel-ámmal iskolába jártam, de anyámékkal már terveztük utunkat Amerikába. Mint sejtettük, apám a kényszermunkán meghalt, így hármásban mentünk volna, ha egy váratlan akadály közbe nem jön. A családi ezüstöt egy vidéki rokon őrizte, anyám nem akart nélküle vágni neki a világnak. A teherautón így föl szabadult egy hely. Az utolsó kísértés. Váratlanul fölmentem hozzájuk. A Belvárosban laktak, a Szervita-templom melletti bérház első emeletén. Úgy léptem a világos erezésű vörös márvány lépcsőházba, mintha emlékeim templomának küszöbét érintené a lábam, és magam mögött tudnám máris ezt a várost, ahol szüntelen gyászmisét celebrálnak. De a lépcsőfokokon fölfelé haladva nőttön-nőtt szorongásom, önkínzón gondoltam a még le sem játszódtott jelenetre, és szó szerint úgy is történt találkozásunk, ahogyan előre elképzelttem. Osztálytársnőm nyitott ajtót, de a köszönésen kívül egyetlen szót sem tudtam kettesben váltani vele. Hatalmas előszobába léptem, a háború alatt kiégett lakás felhólyagzott, magas bejárati ajtajáról vörös bársonydrapéria hullott alá, azon át jutottam a szintén hatalmas és kiégett márványkandallós szobába. A szomszédos szoba felé nyíló ajtó félig nyitva volt, bent osztálytársnőm anyja feküdt a pam-lagon, fején borogatással. *Ki az?* – jajkiáltásnak hallottam elnyújtott, panaszos hangját, és betolakodónak éreztem magam. Fűszeres illat töltötte be a szobát, csakhamar fölfedeztem forrását, a szekrény tetején tartalékolt többkilónyi almát. Le is emeltem egyet közülük, és barátnőm felé nyújtottam: *a tudás fájának gyümölcse*, tréfálkoztam, de idétlen mozdulatom nem aratott sikert. Akkor levélpapírt kértem, hogy leírjam, másnap hajnali fél ötkor indul a teherautó a házunk elől, ki van fizetve a helye a határig, onnan pedig már semmi sem a mi gondunk. Míg a levelet fogalmaztam, magamra hagyott. Ha hibátlan, gondoltam, és kiszúrtam egyet az első sorban álló almák közül, velem jön. Barna pöttyökkel volt tele a héja. Alig ügyeskedtem helyére az almát, barátnőm a kicserélt borogatással már vissza is jött. Közönyt színlelve adtam át a levelet, mondván, csak akkor olvassa el, ha elmentem már. Kifelé menet ősz hajú, magas

apjába botlottunk. Meghajolt felém, de nem nyújtott kezét. Nem gondoltam rá, hogy egy nőnek nem illik előre kezét nyújtani, megaláztatottságomban valósággal elkotródtam tőlük.

Másnap kettesben indultunk a nővéremmel. A teherautó akadálytalanul ért az őrizetlen határig, ahonnan gyalog mentünk át Ausztriába. A bécsi központban tudtak már rólunk. Kanadában élő nagybátyám sürgetése naponta futott be hozzájuk, így hát anélkül, hogy anyámat bevárhattuk volna, már vonatra is raktak, és Le Havre-ban Kanada úti céllal behajóztak. Érkezésünk előestéjén svédasztallal búcsúztatott a Vöröskereszt. Egybenyitották a szalont és az éttermet, a zenekar dél-amerikai tangókat játszott, majd váratlanul jól ismert dallamokba kezdett. A narancshalom, banánfüzerek és ananászszettek között néhány alma piroslott, közülük választottam egyet, és egy kerek hajóablakra szögezve szememet az „az a szép, az a szép” túlhangsúlyozott ritmusától kísérve elmondtam gyászbeszédemet életem első tizenhét éve fölött. Mondják, a bőr nem felejt, kézfejemem még érződött az otthon ejtett horzsolás nyoma, hiába pereg le majd kicsiny barna pettyekben a var, tudtam, barátnőmék házának cselédlépcsőjére még emlékezni fog. Amikor elkotródtam tőlük, az ellenkező irányba indultam tévedésből, végig kellett mennem a függőfolyosón, ahonnét a szűk, pinceszagú, kanyargós lépcső nyílt. Végighúztam kézfejemet a fal koszos, durva szemcséin, hogy látogatásomat emlékezetessé tegyem. Alig serkent ki azonban bőrömön a vér, amikor torz, nem is emberi üvöltés harsant a pincelejárát felől. Áthajoltam a korlátan, és a réműlettől elállt a lélegzetem. A résnyire nyitott vasrács előtt egy nagy testű vörös kandúr fekete, vergődő kismacskát tartott a karmai között. Zsákmányát aztán maga elé rakta, és fél mancsát rajta nyugtatva váltig, mozdulatlanul szemlélte a halálfélelemtől égnek meredő szőrű szerencsétlent. Egy töredék pillanatig bénultan én is velük vártam, de amikor a kandúr egy ökölvívó vagy egy táncos váratlan mozdulatváltásával a kismacska szemébe kapott, rohantam már kiáltozva és dübörögve a lépcsőn lefelé. A kis fekete szőrös elhúzott a pince sötétjébe, és én egy falnak támasztott partvist megragadva sújtottam a vörös kandúr felé. Végigrándultam az undortól, valahányszor puffant a fanyél az izmos testen. Nem akarok különösebb értelmet tulajdonítani a jelenetnek, de az országból való távozásom első lépése ez volt, akkortól, bizonyos értelemben, már menekültem. A kiáltozással tarkított csatazajra földszinti odújából előkecmergő hájas, asztmás öregasszonynak, aki minden bizonnyal a házmesternő volt, és mint ilyen, hivatalos feljelentgető, odavettem valamit a macskákról, de nem akartam, nem voltam hajlandó magyarázkodni, jöllehet sípoló hangokat préselve ki magából, valami ilyesmit követelt. Az volt a gyanúm, hogy tudja, mi ügyben jártam az emeleten.

Másnap délelőtt megpillantottuk Új-Skócia homályos körvonalait a láthatáron, és tizennégy óra harminckor menetrendszerű pontossággal kikötöttünk Halifaxben. Felvillanyozott a város neve, az anorákos, gumicsizmás sokaság, hogy transzparenszet rángat a szél, és csontig hatoló hideg van. Először nem értettük, miért minket ketőnket választanak el a többiektől, és mit kiabálnak nekünk, amikor megindultunk a hajóhídon lefelé. „Welcome the Hungarian Orphans” – ez állt a táblákon. Először arra gondoltam, hogy különösen nagy értékű orgonákat menekít a hajónk, ezért a különös izgalom. Átszízajzott bőröndjeinket könnyedén vitte a kísérőnkül szegődött tengerész. Jobbra-balra hintettem mosolyomat, már amennyire a szélben mosolyogni lehetett. Amikor leértünk a minket két oldalról szegélyező korlátok közé, apró zöld levelű, sárga virágcsokrot kaptunk mind a ketten. *The orphans, the orphans*, erősödött fel a hang,

és követelőző, ijesztő, ugatásszerű taps gördült végig a téren. Akkor értettem meg, hogy szó sincs itt orgonákról, a tömeg arcába néztem, a hozzánk közel állók közül sokan sírtak. Minket köszöntött a transzparens és üdvözölt a tömeg: *orphans*, azaz: árvák.

Futólépésben tettük meg a szakadó esőben az utat a vámépületig, néhányan esernyőjüket felénk tartva futottak velünk, de tengerész kísérőnket nem számítva az épületbe már csak ketten léptünk. Ott leültettek minket egy külön rekeszben, üvegfal választott el a többiektől, egy tisztet kerítettek, az mondta, mutogatta el, hogy anyánkat az előző éjjel a szovjetek a határon lelőtték. Meglepett, hogy szovjeteket mond és nem oroszokat, mint a nyugatiak általában. Egy hosszú pillanatig el is ringatóztam megszállóink nevén, a kreált népnéven: *szovjet* ember, *szovjet* haza – irodalom – költő; az édes, otthonos, hazug szóválasztáson, főnnakadtam rajta, mint csalín a hal: *szovjet* nyelv, mondtuk a barátnőmmel, mi *szovjet* nyelvet tanulunk; de aztán, éreztem, leválok a világról, kihűl a szívem, halott vagyok, szárazra dobtak. Anyám gyilkosait nevezte meg a tiszt ugyanis: „Anyját a határon a szovjetek lelőtték”, és ehhez már nem volt semmi hozzátenni- vagy értelmezni valóm. Miért is engedtem vissza az evőeszközkészletért, eszembe jutott, hogy fölszaladt a szemöldöke, mintha kérdezte volna, jó lesz-e így, ha visszamegy az ezüstért, és nem bejelentette volna, hogy mit tesz. Önvád és önsajnálát tört rám, nővéremmel összekapaszkodva sírtam, ahogyan el is várták tőlünk mind a körülöttünk álló tisztviselők és maga az orvos is, akitől egy-egy nyugtatót kaptunk. A világ szemében utoljára voltunk így együtt mi hárman: a két árva és az egy halott. Számító, hideg énem talán rá is játszott a fájdalomra, hiszen általa ment vajpuhán minden: kérésemre német tolmácsot hoztak, villogtattam nyelvtudásomat, és nem akadt fönn a szitán a hirtelen hazugság, miszerint érettségiztünk mind a ketten, csak bizonyítványunk a nagy kavarodásban otthon maradt. Mohón itták könnyeimet a zsebkendők, és nagybátyám ismeretlen feleségének karjára támaszkodva hagytam el az épületet. Vagy fájdalmam őszinte volt mégis? Gondolataim mély, megfogalmazatlan rétegeiben az anyámmal folytatott dialógusnak őszintének kellett lennie, hiszen akaratom ellenére születtek mondataim abban a három, két, öt percben, amíg a folyosón mehettem, mielőtt a különböző irodarekeszekbe vezettek volna, ahol kérdéseket tettek föl nekem. Kint a szabad levegőn *my heart sank*, már leült a szívem végleg. A korai szürkületben, a kásás, havas úton vezető hosszú utazás alatt nagybátyámék terepjárójának hátsó ülésén nővérem elmondta, hogy a hajón megismert új barátaival az Államokban akar élni, hogy „rugalmasan elszakad” Kanadától. Ezzel az idétlen katonai kifejezéssel egyúttal azt is jelezte, hogy tőlem is búcsút vesz. Izgalmában megizgadt, emlékszem az orromba csapó szagra. Nem kellett hát senkit sem szeretnem azon túl, engem sem szeretett senki. Kitérult előttem a világ; szabad voltam.